

Ramiz QASIMOV  
AMEA Naxçıvan Bölməsinin  
əməkdaşı,  
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,  
dosent

**A**zərbaycan xalqının dünya ictimai fikri və mədəniyyət tarixinə bəxş etdiyi çoxsaylı görkəmli şəxsiyyətlər arasında böyük romantik şair, dramaturq Hüseyn Cavidin adı xüsusi yer tutur. Onun çoxcahətli yaradıcılığı humanist ideallarla zənginliyi baxımından diqqəti cəlb edir. Bəşəri dəyərlərə verdiyi əhəmiyyətə, ali ideallara dönmədən göstərdiyi sədaqətə və xidmətə görə bu görkəmli Azərbaycan şairi və dramaturqunun yaradıcılığı ədəbiyyat tarixində ön sıralardan birini tutmaqdadır.

"Sahib-mənsəb ziyalılar yurdu"nun (C.Məmmədquluzadə) övladı kimi mütəfəkkir şair Hüseyn Cavid Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm cərəyanının qüdrətli bayraqdarı kimi geniş şöhrət qazanmışdır. Dahi şair Hüseyn Cavid Molla Abdulla oğlu Rəsizadə 1882-ci ildə oktyabrın 24-də Naxçıvan şəhərində anadan olub. Onun atası Molla Abdulla dövrünün tanınmış rövşənxanlarından biri olmuşdur. Yeni üsullu təhsilə maraqlı olan Hüseyn Cavid bu dövrdə öz müəllimlik şöhrətilə tanınan görkəmli pedaqoq, yazıçı və maarifçi Məhəmməd Tağı Sidiqinin "Tərbiyə" məktəbində təhsil almışdır. Bu səbəbdən irəli gəlirdi ki, böyük ədəbiyyat nəhəngi olan Hüseyn Cavid atası Molla Abdulları "başı əmməməli ziyalı" adlandırirdi. Cavid əsas təhsilini Türkiyədə İstanbul şəhərində almışdı. İstanbulda məşhur alimlərdən təhsil alan, görkəmli şəxsiyyətlərə tanış olan Hüseyn Cavidin dünyagörüşü və yaradıcılığında Türkiyə dövrü mühüm iz buraxmışdır. Təsədüfi deyildi ki, İstanbul ləhcəsi onun yaradıcılıq dilinə çevrilmişdi.

#### Romantik lirikanın əbədiyaşar nümayəndəsi

Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm cərəyanının bayraqdarı kimi şöhrət qazanan Hüseyn Cavid çoxcahətli və zəngin yaradıcılığa malik olmuşdur. Yaradıcılığında lirik şeirlə başlayan və "Gülçin", "Salik" imzaları ilə şeirlər yazan Cavid ədəbiyyat tarixində gözəl şair olaraq tanınır. Onun həmçinin böyük istedadla yazılmış zəngin dram əsərləri Azərbaycan ədəbiyyatının qızıl fondunu təşkil edir. Böyük dramaturq kimi şöhrətlənən Hüseyn Cavid "Ana", "Şeyx Sanan", "Uçurum", "İblis", "Topal Teymur", "Peyğəmbər", "Xəyyam", "Səyavuş" və başqa dram əsərləri, "Azər" poeması ilə böyük humanist ideallar şairi olaraq özünü təsdiq etmişdir. Hüseyn Cavidin "Yadı-mazi", "Get", "Könüllü", "Qız məktəbində", "Xuraman-xuraman" kimi şeirləri lirikasının ən gözəl örnəklərini təşkil etməklə bərabər ustad sənətkar lirik yaradıcılıq nailiyyətini də əhətiya edir. "Bənim Tanrım" şeiri ilə görkəmli ədəb sənət kredisini təşkil edir.

#### Böyük ideallar şairi

Hər bir əsərində böyük humanist ideyalarla çıxış edən görkəmli dramaturq bütün bəşəriyyətin xilası və nəcətini məhəbbətə, sülh və barışda gördürdü. "Məhəbbətdir ən böyük din" fikri Hüseyn Cavidin yaradıcılıq şüarı və sənət programı idi. "Din bir olsaydı yer üzündə eger, Daha məsud olurdu cinsi-bəşər" mısrası ilə bu görkəmli Azərbaycan şairi bütün cəmiyyətlərin, ümumən bəşəriyyətin

xoşbəxt və ırlavan yaşayışı üçün hər çür ayrışkəçiliyi ləğv edən böyük humanist ideya irəli sürürdü. "Həzrət mədini firqədən, cəmiyyətdən, Zevq əlamam hərbdən, siyasətdən. Bir şey duymam fəlsəfədən, hikmətdən", - deyə hər cür təfriqəyə, qarşıdurmaya, müharibəyə son qoymağa çağıran böyük humanist şair "Bənim Tanrım gözəllikdir, sevgidir" idealini irəli sürərək sevgini ictimai yaşayış tərzini və əxlaqı kimi bütün bəşəriyyətin, insanlığın xilası, nəcətə olaraq müəyyənləşdirirdi. Buna görə də bu böyük söz ustasının hər sətiri və mısrası başdan-başa humanizm və məhəbbət ideyasından yoxlanmışdı.

...Hüseyn Cavidin əsərləri xalqa hava-su kimi lazımdır. ...Hüseyn Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərəvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərslik kitabıdır.

Heydər ƏLİYEV  
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri

"Xəyyam", "Səyavuş" pyesləri, "Azər" poeması məhz bu dövrün məhsulu olsa da, bu əsərlərdə sosializm şüarlarından fərqli olaraq ictimai həqiqət olan sülhə, humanizmə, ədalətə inam və çağırışlar yer tuturdu. Dövrünün yalancı ideoloji kampaniyasına uymayan Cavid öz sənət idealına sədaqət göstərərək ədəbiyyat tarixində "söz və fikir zadəganı" olaraq qaldı. Repressiyanın növbəti qurbanlarından biri olsa da, Hüseyn Cavid öz yaradıcılıq ideali ilə ədəbiyyat və ədəbiyyat üzvlərində bir günəş olaraq parladı. Onun əsərləri bu gün üçün də öz müasirliyini qorumaqda, əhəmiyyətini saxlamaqdadır.



# Romantik dünyanın sönməyən günəşi - HÜSEYN CAVID

Özünü mənsub olduğu xalqın maariflənməsi, inkişafı və azadlığı üçün həsr edən Hüseyn Cavid həm də böyük maarifçi idi. Publisist əsər və məqalələrində, eləcə də bədii əsərlərində şair maarif, tərbiyə tərəfdarı kimi çıxış edirdi. "Turana qılıncından daha kəskin, ulu qüvvət, Yalnız mədəniyyət, mədəniyyət, mədəniyyət" fikri böyük şairin maarifçilik şüarlarının ayarı ifadəsidir. O, mənsub olduğu xalqın gələcəyini oxumaqda, məktəbdə, tərbiyədə görür, özü də ham şair, həm də görkəmli pedaqoq, müəllim kimi bu ideallara yorulmadan xidmət göstərirdi. Böyük pedaqoq-şair H.Cavid: "O kas kim eləndən məhrum, cəhəllə "fanatik"dir, Demə insan o nadəni ki, bir heyvanı-natiqidir", - deyə elmi, mərifətli insanlığın meyarı hesab edirdi. H.Cavid həmçinin "diqqət nəzəri ilə baxanda əcnəbilər "balon vasitəsilə neçə günlük məsafəni bir saat ərzində, elmi-sənət təhsili qüvvəsilə təyyəməyə qadir olurlar" deyərək müsəlmanların cəhəllət, fanatizm, gerilik içərisində qalmaqını ürək ağrısı ilə ifadə edəndə "Əcnəbilər seyrə balonlarla çıxır, Biz hələ avtomobil minməyimiz" deyən böyük satirik şair M.Ə.Sabir və başqa görkəmli ziyalılarla fikir birliyi nümayiş etdirirdi. Milletpərvər şair H.Cavid milli dil məsələsində də dövrün görkəmli ziyalılarının fikri və mübarizələrinə qoşulurdu. "Əbnayı-vəten üçün lazımdır ki, evləncə vətən dili olan türki dilini ...öyrənmək", - deyən millətpərvər şair ana dilini öyrənməyi zəruri hesab edirdi. Təsədüfl deyild ki, ana dilinə bu qədər məhəbbətlə bağlanan böyük hünərver şairin bədi yaradıcılıq dili orta q türkçənən ən ideal nümunəsi hesab edilirdi.

Hüseyn Cavid sovet dövründə quru, boş, hay-küylü sosializm şüarı və yaradıcılıq pafosundan kənar, özünəməxsus, inandığı ideal və ideyalar işığında ədəbi fəaliyyət göstərirdi. Onun "Topal Teymur", "Peyğəmbər",

#### Dahidən dahiyyə rəğbət

Ulu öndər Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətə gəlişinə qədər unudulan Hüseyn Cavidin əsl bəraətini də məhz ədəbiyyatımızın böyük hamisi ulu öndər Heydər Əliyev vermişdir. Ümummilli liderimiz Hüseyn Cavid irsinin öyrənilməsi və təbliğinin əhəmiyyətini vurğuluyaraq demişdir: "Bizim hamımızın borcu, xüsusən müəllimlərin, məktəblilərin, gənc nəsl tərbiyə edənlərin borcu ondan ibarətdir ki, Hüseyn Cavidin əsərlərini hamıya çatdırsınlar, xüsusən bizim gənclərə. Məktəblərdə Hüseyn Cavidin əsərləri xüsusi yer tutmalıdır. ...Çünki onun hər bir əsərində bir dünya var və bu bərədə bizim müəllimlərimizin üzərinə çox böyük vəzifə düşür". Məhz bu böyük şəxsiyyətin xalqına bağlılığı və sənətə sonsuz sevgisi işığında bəraət alaraq xalqın milli sərəvəti kimi təqdim və təbliğ edilən Hüseyn Cavid ardıcıl dövlət qayğısı ilə əhatə olundu. 24 oktyabrın Cavid Poeziya Günü olaraq qeyd edilməsi də bu böyük sənətkara olan ehtiramın bariz ifadəsi idi. Ulu Öndərimizin böyük qayğıkeşliyə həyata keçirdiyi misilsiz xidmətlər içərisində Azərbaycan xalqının dahi övladı, böyük şair-dramaturq Hüseyn Cavidin əsl bəraət hüququ alması, nəşinin uzaq, Sibirdən doğma vətəni Naxçıvana gətirilməsi, ev-muzeyinin yaradılması, türbəsinin ucaldılması, əsərlərinin çoxsaylı tirajlarla çapı və təkrar-təkrar nəşr edilməsi, təbliği və sair xüsusi əhəmiyyətlə qeyd edilməlidir. 37-ci illərin repessiya qurbanı olmuş Hüseyn Cavidə göstərilən bu qayğı vətənpərvər bir övladın böyük fədakarlığıla xalqına və millətinə göstərdiyi əvəzsiz bir xidmət nümunəsi idi. Görkəmli ədəb dövlət səviyyəsinə də uyubləyirlərinin qeyd olunması, müxtəlif elmi, ədəbi-bədii tədbirlərin keçirilməsi, Bakı və Naxçıvan şəhərlərində ustad sənətkarın abi-

dələrinin ucaldılması, xatirə muzeylərinin yaradılması, vaxtilə ədəbin yaşadığı binaya xatirə lövhəsinin vurulması, yubiley medalının hazırlanması, pyeslərinin respublika teatrlarının repertuarlarına yenidən daxil edilməsi, Naxçıvanda "Cavid Poeziya Teatrı"nın yaradılması, mütəfəkkir söz ustasının əsərlərinin, onun haqqında monoqrafiyaların, xatirə məcmuələrinin nəşri, həyat və yaradıcılığını əks etdirən salnamənin hazırlanaraq ədəbi ictimaiyyətə çatdırılması, seçilmiş əsərlərinin, sənət yolunu əks etdirən tanıtma kitabçasının başqa dillərə tərcümə olunaraq çap edilməsi və digər tədbirlər böyük şair-dramaturq Hüseyn Cavid şəxsiyyəti və sənətinə göstərilən yüksək dövlət qayğısı və ehtiramının ifadəsi kimi razılıq doğurmuşdur.

#### Əbədiyaşar Cavid irsinə göstərilən dövlət qayğısı

Umumiyyətlə, Hüseyn Cavidin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi, əsərlərinin nəşri, tədqiqi, təbliği, dünyada tanıtılması istiqamətində həyatə keçirilən çoxşaxəli və möhtəşəm tədbirlər bu gün də uğurla davam etdirilməkdədir. Ölkəmizə uğurla rəhbərlik edən, ölkəmizə başlanan Yeni Mərhələnin başçısı Müzəffər Ali Baş Komandan, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sərəncamı ilə dahi şairin yubileylərinin qeyd edilməsi və digər əlaqədar tədbirlərin həyata keçirilməsi bu böyük mütəfəkkir şairə dövlət qayğısının diqqət mərkəzində olduğunu bariz göstəricisidir. "Hüseyn Cavidin 140 illiyinin qeyd edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 24 sentyabr 2022-ci il tarixli Sərəncamı da qüdrətli sənətkarımıza göstərilən dövlət qayğısının daha bir bariz nümunəsidir. Sərəncamda böyük sənətkarımızın ədəbi mövqeyi və roluna yüksək qiymət ifadə edilərək deyilir: "Hüseyn Cavid

fəlsəfi müdrikliyin və bədii kamilliyin əhəngdar vəhdətini doğun təcəssüm etdirən yaradıcılığı ilə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə işıqlı səhifələr yazmışdır. O, bütün ədəbi fəaliyyəti boyu həqiqətli, insanpərvərliyi və gözəlliyi tərənnüm etmişdir. Şərq poetik fikri zəminində yüksələn və dünya romantizm ənənələrindən uğurla bəhrələnen filosof şair Azərbaycan poeziyasında fəlsəfi lirikanın dəyərli nümunələrini meydana gətirirdi. Qüdrətli sənətkar humanist ideallar uğrunda mübarizəyə səsləyən mənşəm faciələri və tarixi dramları ilə Azərbaycan dramaturgiyasında yeni mərhələnin təməlini qoymuşdur. Parlaq xarakterlə zəngin olub, bir neçə nəslin estetik zövqünü formalaşdıran və ölkəmizdə teatr mədəniyyətinə yeni nailiyyətlər qazandıran bu dramaturgiya milli teatr salnaməsində "Cavid teatrı" kimi özünəməxsus layiqli yer tutur. Cavid irsi Azərbaycan ədəbiyyatının qızıl fonduna həmişəlik daxil olmuşdur". Böyük şairin əsərlərinin dəfələrlə nəfis tərtibatda çap olunması, əsərlərinin teatr repertuarlarında oynanılması, yaradıcılığının latın qrafikalı əlifba əsasında nəşr edilərək bütün ölkə kitabxanalarına hədiyyə edilməsi və digər işlər dahi şairə göstərilən dövlət qayğısının bariz təcəssümü kimi razılıq doğurur. Dövlətimizin bu böyük mütəfəkkir-sənətkara göstərdiyi ardıcıl dövlət qayğısı dahi şairin vətəni olan Naxçıvanı da əhatə etmiş, Hüseyn Cavidin xatirəsinin əbədiləşdirilməsi, ədəbi irsinin tədqiq və təbliği məsələləri davamlı olaraq diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Beləliklə, böyük Azərbaycan dramaturqu, humanist ideallar şairi Hüseyn Cavid irsi həmişəyaşardır, ölməzdir və aktualdır. Onun hər bir əsəri bu günümüz üçün müasirdir və əhəmiyyətlidir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dediyi kimi: "Onun hər bir əsərində bir dünya var".